

8. Pedagogická komunikace

Mgr. Jiří Sliacky, Ph.D.

np/nk4112 Školní pedagogika

Katedra tělesné výchovy a společenských věd (EDUC)

Základní pojmy

Komunikace

- produkce a výměna sdělení mezi lidmi
- předávání informací
- uskutečňuje se prostřednictvím senzorních kanálů (zrak, sluch, hmat, čich, chuť)

Sociální komunikace

- sociální interakce formou sdělení
- jeden subjekt svým chováním a sdělením vyvolává změnu v druhém subjektu a současně je tímto druhým subjektem zpětně ovlivňován
- intrapersonální, interpersonální, meziskupinová, masová

Základní pojmy

Pedagogická komunikace

- zvláštní případ sociální komunikace
- je prostředkem k realizaci edukace (výchovy a vzdělávání) a dosahování jejich cílů
- zprostředkovává vztahy a činnosti mezi účastníky edukačního procesu
- řídí se osobitými pravidly, které určují pravomoce účastníků

Výuková komunikace

- pedagogická komunikace v prostředí školní třídy v rámci vyučovací jednotky

Formy komunikace

Verbální komunikace

- formální stránka (intenzita hlasu, tónová výška hlasu, barva hlasu, délka projevu, rychlost mluvního projevu, přestávky a pauzy v řeči, akustická náplň přestávek, přesnost řeči, způsob předávání slova...)
- obsahová stránka (věcná správnost, přesnost, srozumitelnost a přiměřenost pro skupiny žáků, kterým je sdělení určeno, stručnost a jazyková správnost...)
- tyto nároky není důležité jen znát, ale pravidelně s nimi svoji verbální komunikaci konfrontovat

Formy komunikace

Neverbální komunikace

- 55% komunikace tvoří mimické projevy, z 38% akustické nelingvistické projevy a jen 7% slovní sdělení
- sdělování pohledy (řeč očí)
- sdělování výrazem obličeje (mimika)
- sdělování pohyby (kinetika)
- sdělování dotykem (haptika)
- sdělování fyzickými postoji (posturologie)
- sdělování gesty (gestika)
- sdělování vzájemným přiblížením či oddálením (proxemika)
- sdělování úpravou zevnějšku

Formy komunikace

Komunikace činem

- pedagogickou komunikací činem rozumíme to, jak se učitel a žáci k sobě chovají, jak vyjadřují vzájemné postoje svým jednáním...
- je to vlastně jakýsi souhrn verbální a neverbální komunikace v určité konkrétní chvíli, určitém konkrétním kontextu...
- vypovídá o atmosféře i klimatu třídy

Typy pedagogické komunikace

Pedagogická komunikace, kterou...:

- 1) ...si učitel může předem důkladně promyslet a připravit.
- 2) ...si učitel může připravit jen rámcově či orientačně.
- 3) ...si učitel nemůže předem připravit.

Vyučování jako dialog

- humanistická koncepce edukace, konstruktivistický přístup
  - aktivnost učení (těžiště v myšlenkových aktivitách žáka)
  - konstruktivnost učení (vycházející z dosavadních zkušeností)
  - kumulativnost učení (návaznost, postupné budování)
  - autoregulace (postupné přenášení odpovědnosti za učení na žáka)
  - zacílenost učení (jasné, konkrétní a srozumitelné cíle)
  - respektování individuálních odlišností v učení
- **dialog** přitom naprosto vystihuje podstatu žákovi učební činnosti a v důsledku toho i podstatu potřebné vyučovací činnosti učitele

„Dialog je nejen metodou, ale i způsobem lidské existence, oslovování a odpovídání, není jen druhem pedagogického působení, ale tím, co výchovné činí výchovným. Není to tedy jen technika předávání vědomostí, ani personální vztah mezi účastníky dialogu, ale brána a cesta člověka k pravdě.“

prof. PhDr. Radim Palouš, dr. h. c.,
český filozof, pedagog, komeniolog
a emeritní rektor Univerzity Karlovy

Podmínky realizace dialogu ve vyučování

- vytvoření podporujícího a otevřeného klimatu a vhodné atmosféry (vč. emocionálního bezpečí)
- připravenost učitele i žáků na vedení dialogu
- existence atraktivních a zajímavých témat a problémů vhodných pro dialog (propojení obsahu vyučování s potřebami a zájmy žáků)

Otázka jako základní prvek dialogu (vyučování)

- požadavky kladené na otázky ve vyučování
  - přesná formulace (jasná, stručná, srozumitelná a výstižná)
  - podněcující myšlení
- otázky se dají vztáhnout k různým úrovním kognitivních operací v souladu např. s Bloomovou taxonomií

Kognitivní úroveň otázek ve vyučování

- **otázky faktické** (vybavení si jednotlivých faktů, pojmů..., např. *Jak se nazývá...? Kde se narodil...? Jaký je vzorec pro...?*) – úroveň zapamatovat Bloomovy taxonomie
- **otázky interpretační** (vysvětlování určitých vztahů, hledání souvislostí, např. *Jak vysvětlíš...? Co je příčinou...?*) – úroveň porozumět Bloomovy taxonomie
- **otázky aplikační** (řešení konkrétních praktických situací, např. *Jaké jsou další příklady...? Co byste dělali v podobné situaci...? Kde se v praxi uplatňuje...?*) – úroveň aplikovat Bloomovy taxonomie

Kognitivní úroveň otázek ve vyučování

- **otázky analytické** (objasňování vztahů mezi jednotlivými prvky celku, např. *Podle jakého kritéria byly rozděleny...? Jak by bylo možné specifikovat...? Jaké jsou hlavní a jaké vedlejší znaky...?*) – úroveň analyzovat Bloomovy taxonomie
- **otázky evaluační** (vyjádření názoru, představy, mínění, např. *Co byste vyzdvihli...? Čím se liší knižní a filmová podoba příběhu?*) – úroveň hodnotit Bloomovy taxonomie
- **otázky tvůrčí** (vyslovování domněnek nebo předpokladů na základě žákova pozorování či zkušenosti, např. *Jak se dá prakticky...? Co by se změnilo, kdyby...? Co bychom mohli udělat, aby...?*) – úroveň tvořit Bloomovy taxonomie

Struktura výukové komunikace

- hlavní osou výukové komunikace je: otázka učitele – žákovská odpověď – zpětná vazba
- tato základní jednotka výukové komunikace se potom různými způsoby projevuje v jednotlivých vyučovacích metodách, např. výklad (přednáška), vysvětlení (instruktáž), názorná ukázka, diskuse...

Výklad (přednáška)

- metoda rychlého seznámení se vzdělávacím obsahem
- může nadchnout (motivovat), je osobnější než studium písemných materiálů
- často ale chybí průběžná zpětná vazba
- obvykle žáci nejsou aktivně zapojeni (předpokládá ukázněné žáky)
- omezená schopnost žáků soustředit se
- technika výkladu
  - zapojovat řeč těla
  - změna výšky a síly hlasu, oční kontakt, důraz na patřičná slova
  - zapojení humoru
  - pozor na „vycpávková“ slova a obraty

Vysvětlení (instruktáž)

- dobré vysvětlení by mělo:
  - obsahovat jen informace podstatné pro jasný a logicky uspořádaný popis vysvětlované skutečnosti (zaměřit se na klíčová slova, pojmy...)
  - být vystavěno co nejvíce (pokud ne výhradně) na znalostech, které už posluchač má
  - být přizpůsobeno posluchačům
  - být předloženo přesvědčivě a trpělivě
- vysvětlování je efektivnější s podporou konkrétních příkladů

Názorná ukázka

- takové rozmístění žáků, aby všichni dobře viděli
- vědí žáci co sledují a proč je to prováděno právě takto?
- při ukázce je vhodné průběžně aktivizovat žáky otázkami (hlavně při složitějších a náročnějších prvcích)
- už v průběhu ukázky je dobré upozorňovat žáky na indikátory správného provedení
- činnost je potřeba předvést dostatečně pomalu či s dostatečným počtem opakování

Diskuse

- diskuse jsou obecně přínosné především
  - když se učitel chce seznámit s názory a zkušenostmi žáků
  - jestliže se téma týká spíše hodnot, postojů a pocitů než faktů
  - pokud žáky chceme učit vytvářet vlastní názory a posuzovat názory ostatních
- pro hladký průběh diskuse je zpravidla důležitá role moderátora (usměrňuje, konkretizuje, moderuje, podněcuje, podporuje, hlídá čas a cíl diskuse...)

Zpětná vazba

- informace, vyložená zpětným pohledem na činnost s cílem ji vyhodnotit
- zpětná vazba tedy musí být informativní (a to především na úrovni žáka) a odpovídat stanoveným cílům
- zpětná vazba je založena na faktech, které lze vypožorovat
- zpětnou vazbu podáváme nejen k výsledku, ale také k procesu (práci) a nejen po skončení činnosti, ale i v jejím průběhu
- zpětná vazba používá popisný jazyk, nikoliv posuzovací
  - popisným jazykem vyjadřujeme své pocity nebo popisujeme důsledky, jež má žákovo chování pro dosažení plánovaných záměrů, splnění úkolů, pro průběh činností (např.: Všechna tvoje řešení jsou správná. Vadí mi, když nemohu vysvětlit, co mám připravené, protože mě ruší tvé vykřikování.)
  - posuzovacím jazykem přiřazujeme charakterové vlastnosti, pronášíme soudy a rozřazujeme žáky (např.: Jsi moc šikovný matematik. Jsi kázeňský problém naší třídy.)

Použité zdroje

KOLÁŘ, Zdeněk a ŠIKULOVÁ, Renata. *Vyučování jako dialog*. Pedagogika. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1541-4.

NELEŠOVSKÁ, Alena. *Pedagogická komunikace v teorii a praxi: význam komunikace, vztah učitele k žákovi, komunikace ve škole, ukázky*. Pedagogika. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0738-1.

PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-172-7.

ŠEĐOVÁ, Klára; ŠVAŘÍČEK, Roman a ŠALAMOUNOVÁ, Zuzana. *Komunikace ve školní třídě*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0085-7.